

'שובט' — מיישר ומסדר חוטי השתי הפרושים בנול האריגה. תחילת סידור זה נעשה על ידי הכאה שבט על החוטים, [כדי שיפלו ויתפרדו זה מזה], ומכאן שמה של המלאכה: 'שובט'. (החוטים שלא נתיישרו עדיין, מסדרים אותם על ידי ה'כרכר' / 'כרכד') — מכשיר שקצהו חד [ומעוקל מעט], בו תופסים את החוטים שסטו ומביאים אותם למקומם. עפ"י 'מעשה אורג' עמ' 22. יש להעיר שבירושלמי (שקלים ספ"ד) נקרא השבט שמכה בו: 'שבטא דכרכדא', ונראה מזה שההכאה היתה נעשית על ידי אותו כרכר, וכדברי רש"י כאן. וכ"כ הערוך — 'שבט' א).

'מדקדק' — הוא סידור ותיקון חוטי הערב המשתלבים בשתי. בכל פעם שמעבירים את הבוכיאר (= מיתקן שבתוכו כרוך חוט הערב. מעבירים אותו בחוטי השתי הלך וחזור) בחוטי השתי, דוחקים ומיישרים את חוט הערב החדש, וגם מכים בו באי אלו מקומות, כדי ליצור 'קשתות' בחוט הערב, ובכך נשמרת קלישות מסוימת בחוט, כי אם חוט הערב מתוח מדי, לא ישתלב כהלכה באריג. תיקון זה היא מלאכת 'מדקדק'. (עפ"י רש"י ור"ח; מעשה אורג, עמ' 28).

זכר שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו — כלומר דבר שאינו ראוי להצניעו או דבר שהוא ראוי אלא שאין בו כשיעור. (עפ"י מגיד משנה שבת יח, כב; פני יהושע, ע"ש).

זאיך כיון דחלשא לא מצנע ליה — יש מי שפרש (דלא כרש"י ועוד), שהחתול האוכל מדם זה נחלש ונחלה, [וכדברי הרמב"ן (אחרי יח"ט) שדם הנדה יש בו ארס המזיק]. (עפ"י טל תורה לר"מ אריק. וע' בהרחבה ב'מגדים חדשים' כאן. ואפשר שבדוקא נקטו דם נדה, כי דם מכה אכן ראוי לשונא. וע"ע 'חדש האביב').

דף עו

'אמר רב יוסף: שפיר עבד דהדר, דהא לא חזי לגמל. אמר ליה אביי: אדרבה, כדמעיקרא מסתברא, דהא חזי לפרה' — סברת רב יוסף טעונה באור; ואפשר שטעמו הוא, אמנם בכל השיעורים שהם הלכה למשה מסיני, אין בהם חילוק בין אדם קטן או גדול, עשיר או עני, אבל באוכלי בהמה סבר רב יוסף ששיעור ההוצאה תלוי בכונת המוציא, אם הוציא לפרה או לגמל, והואיל ולגמל אין בו שיעור המספיק לו, פטור. (פני יהושע. [וע"ע כיוצא בזה בפנ"י להלן שיצא לחלק בין שיעור כגרוגרת באוכלין שהוא מהלכה למשה מסיני, לעומת שיעורי משקים, שאינם מהלכה אלא הכתוב מסר לחכמים לקבוע השיעור]. לכאורה יש לפרש בלאו הכי, שסבר רב יוסף, כאשר מייחד דבר לשימוש מסוים הריהו מופקע מכל ייעוד אחר, ולכן כשמוציא תבן לגמל נחשב מעתה כאינו ראוי לפרה, וכיון שאין בו שיעור מספיק לגמל, גרע מתבן תסם. סברא זו יש ללמוד מתוך דברי התוס' להלן בד"ה המוציא).

'אין מצטרפים לחמור שבהן' — כגון עצה אינה מצטרפת עם תבן לחייב בכמלא פי פרה. ואף לפי הדעה הסוברת אכילה על ידי הדחק שמה אכילה, ואם הוציא עצה כמלא פי פרה לפרה — חייב, דוקא כשהוציא בפירוש על דעת כן, אבל בסתם, אין העצה מצטרפת עם התבן לפרה. (ראש יוסף)

(ע"ב) 'עתיקי מאי טעמא לא? אמר רבי אבהו: מפני שנראין כזובין בקערה' — ומשום כך מוציאים קליפתם מהם קודם אכילתם, ולכן אינם מצטרפים. (ריטב"א; 'חדושי הר"ן).

רבי יוחנן וריש לקיש עבדון הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלג; אפקון מ' חסר אחת תולדות על כל חדא. הן דאשכחון מסמך — סמכון, הן דלא אשכחון מסמך — עבדוניה משום מכה בפטיש' (ירושלמי כאן הלכה ב. פירוש (עפ"י קרבן העדה): פעולת תיקון שלא מצאו לה סמך באחת מאבות מלאכות, לפי שאינה מלאכה גמורה, הסמיכה על מלאכת 'מכה בפטיש', שהוא אב לחייב על כל גמר מלאכה).

נחיצות לימוד הלכות שבת

במעשה הם ארבעים אבות מלאכות חסר אחת, ולהן תולדות הרבה ותולדות תולדותיהן שהן מדרבנן, צריך שמירה וזהירות גדולה שלא יעבור על אחד מהן, ומחויב ללמוד כל דיני שבת בפוסקים ראשונים ואחרונים, ללמוד כדי לשמור ולעשות ולקיים, כי כמה ענינים שאין העולם נזהרין בהם ופושעים יכשלו כמו אמירה לגוי שבות, וכן כמה דיני מוקצה, ואזכיר אחת מהן — הנה ראיתי כמה וכמה אוחזין בידיהם תרנגולת שפורחת וכו' והכי הוה דינא אסור לטלטל בהמה חיה ועוף וכו'. ודיני מוקצה ארוכים מארץ מדה. ואין עסקינן בשופטני וברשיעי, כי אלה האנשים לוקחים בידם גם עצים ואבנים וזורקים אותם, אבל גם היראים את ה' והיודעים, לא שמים עיניהם על פרטי הענינים.

וכד מעיינת בדיני מוקצה תמצא דאפילו כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר לטלטלו אלא לצורך מדה, ואף שמותר אף שהוא אין צריך לא לגופו ולא למקומו, מכל מקום צריך להיות לכל הפחות לצורך הכלי דהיינו מחמה לצל או שלא יגנב, אבל שלא לצורך כלל — אסור לטלטלו, וזאת כתבי הקודש ואוכלין, שמותר לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל...!

(מתוך של"ה שבת, סוף צ"ב מצודה)

ובעוונותינו הרבים אין אנו נזהרים בכמה דינים מלאכות ותולדות, דיני מוקצה ואיסור דרבנן, ועל הרוב מחמת חסרון ידיעה... ומי שלא למד הלכות שבת על בוריה פעמיים ושלוש לא יוכל להמלט שלא יקרה לו חילול שבת מהתורה או מדרבנן...!

(מתוך יערות דבש לרבי יהונתן אייבשיץ, ח"ב ב)

ובשבת קודש בעלות המנחה יעסקו בהלכות שבת, כי הלכתא רבתא לשבתא, ובקל יכול האדם ליכשל בה ח"ו אפילו באיסור כרת וסקילה מחסרון ידיעה ושגגת תלמוד עולה זדון ח"ו, ואין צריך לומר באיסורי סופרים שרבו כמו רבו למעלה, ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, כמו שאמרו רז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם, כמו האוכל קודם תפילת ערבית וכי האי גוונא — חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה.

וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד ענין אחר כי אם בדבר שהציבור עסקין

בו, ואין צריך לומר שלא יצא החוצה אם לא יהיו עשרה מבלעדו ועליו אני קורא הפסוק ועוזבי ה' יכלו כו' כמשארז"ל על כל דבר שבקדושה — כי אין קדושה כקדושת התורה, דאורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד. וכל הפורש מן הציבור כו'. ושומע לי ישכון בטח ובימיו ובימינו תושע יהודה וירושלים תשכון לבטח. אמן כן יהי רצון.
(מתוך אגרת הקודש לגרש"ז מלאדי כג)

פרק שמיני

דבש — כדי ליתן על הכתית' — היינו פצע שיש על גבו של הגמל, מחיכוך המשא. ועל שם כך נקראת חטורת הגמל 'דבשת' — שרגילים למשוה שם דבש. (פסקי הרי"ד)

דף עז

ציונים טעמים וסיכומים

'אמר אביי: שתי תשובות בדבר...' — כמה פירושים נאמרו בדעת אביי; — יש אומרים שלדעתו אין צריך רביעית יין לכוס של ברכה, אלא די ברובע רביעית יין חי, עם מזיגה מועטת, (או אף ללא מזיגה כלל, כדקתני בברייתא (בפסחים קח:)) 'אחד חי ואחד מווג'. ולענין שיעור חיוב הוצאה אינו חולק על רבא, ששיעורו רובע רביעית יין חי. (כן הוא הפירוש הראשון בתוס'. וגם מרש"י (בד"ה ועוד) משמע שלענין הוצאה אין אביי חולק על רבא. ואולם יין שאינו ראוי למזיגה, משמע מדברי רש"י (ד"ה בכזית) שצריך רביעית שלימה, והטעם נראה, לפי שחשיבותו פחותה מייין הראוי לימוג, הלכך דינו כשאר משקים. אך יש להסתפק ביין נחל שאינו ראוי לימוג, שמא שיעורו לאביי בפחות מרביעית, הואיל והוא חשוב משאר משקים, שראוי ליתנו לכוס של ברכה, שלא כיון קרוש. ועריטב"א).

ויש מפרשים שלאביי שיעור כוס של ברכה הוא רביעית יין חי. והוא גם שיעור חיוב הוצאה. [וכן היא דעת רב יוסף בסמוך]. (ר"י בתוס').

ויש אומרים שאביי אינו חולק על כך ששיעור כוס של ברכה הוא רביעית יין מווג, שהלכה רווחת היא בישראל, אלא סובר ששיעור מזיגה הוא ביחס של שליש ושני שליש, ולכן צריך יין חי בשיעור שליש של רביעית, הן לענין כוס של ברכה הן לענין חיוב הוצאה. [ומה שתמה אביי 'מים בכד ומצטרפין?!' תמיהתו לא היתה אלא כלפי מזיגה מרובה שאמר רבא, שאינה מידת כל אדם, אבל מזיגה מנימלית, שהיא הכרחית לשתיית היין, מודה אביי שהמים מצטרפים, כי כל העומד לימוג כמזוג דמי]. (כן צדד הרמב"ן בסוף. וכן נקט הריטב"א לעיקר. וקרוב לזה כתב רא"מ הורביץ, ששיעור חיוב הוצאה לאביי הוא בשליש של רביעית, ולענין כוס של ברכה לעולם צריך רביעית, אם מווג ואם חי). או אפשר ששיעור חיוב הוצאה לאביי הוא מעט פחות מרביעית, דהיינו מלוא לוגמיו או מעט יותר — שיעור שאדם עשוי ליתן בכוס של ברכה. (כן כתב הרמב"ן בפירושו הראשון. [וכן כתב השפת-אמת]. ומה שאמר אביי לרב יוסף ביין קרוש שכזית צריך רביעית — לדבריו דרב יוסף אמר, אבל הוא עצמו סובר אף בפחות מכן חייב, ולשיטתו כזית קרוש הוא פחות מרביעית בשאינו קרוש).